

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ

АБЕРАЦІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ НА СХОДІ УКРАЇНИ

**КАРАМАН О. Л.,
ЮРКІВ Я. І.**

УДК 37.013.42

ГІБРИДНА війна на сході України розширила проблемне поле вивчення багатьох галузей знань, породила „гібридні” дослідження на стику філософії, соціології, права, військової науки, педагогіки, психології, соціальної педагогіки / соціальної роботи та ін. На потребу щодо пояснень невідомих до цього явищ поповнився понятійний тезаурус кожної науки. Зокрема, для семантичного уточнення категорії соціалізації, що набуває специфічності в умовах гібридної війни, з’явився термін „абераційна соціалізація” (від лат. aberratio – відхилення, хибність, відхилення від істини), уведений С. Савченком на позначення негативної, хибної, спотвореної, викривленої соціалізації внаслідок розгортання інформаційної війни та пропаганди Російської Федерації проти України; процесу формування особистості з вираженими негативними й хибними соціальними характеристиками під впливом зовнішніх чинників та з урахуванням внутрішніх індивідуально-психологічних характеристик [10].

Узявши за основу визначення поняття соціалізації А. Мудриком як безперервного процесу розвитку й самозміни людини у взаємодії зі стихійними, відносно спрямованими

й цілеспрямованими соціальними умовами й чинниками на всіх вікових етапах [8, с. 5 – 6], у попередніх наукових розвідках нами було визначено ієрархію чинників, що призвели до абераційної соціалізації частини населення, зокрема дітей і молоді сходу України, унаслідок гібридної війни проти українців: 1) соціальні макро-, мезочинники (на рівні держави, регіону); 2) соціальні мікрочинники (на рівні сім’ї та найближчого соціального оточення); 3) індивідуально-психологічні чинники (на рівні індивідуальних психофізіологічних та психологічних характеристик особистості); обґрунтовано й охарактеризовано перші два рівні соціальних чинників абераційної соціалізації особистості в умовах гібридної війни [4].

Тому метою статті стало визначення й характеристика третьої групи – індивідуально-психологічних чинників абераційної соціалізації особистості в умовах гібридної війни на сході України.

Основоположними для досягнення мети стали наукові праці, присвячені розкриттю: 1) процесу соціалізації під впливом різних груп чинників (О. Вдовиченко, Д. Виговський, І. Зверева, К. Ігошев, О. Караман, І. Козубовська, Н. Крейдун, Н. Максимова, А. Міллер, А. Мудрик, В. Оржеховська, С. Савченко, М. Фіцула та ін.); 2) індивідуально-

психологічних механізмів і особливостей процесу соціалізації особистості на різних вікових етапах (Л.Виготський, К.Платонов, С. Масименко, Н. Максимова, А. Мудрик, М.Шевандрин, М.Фіцула та ін.); 3) індивідуально-психологічних характеристик дітей і молоді, що стали жертвами гібридної війни на Донбасі (Е. Дирегров, О. Караман, В. Курило, К. Левченко, Л. Мельник, В. Панок, С. Патрик, С. Савченко, І. Трубавіна та ін.); 4) феномену гібридної війни, механізмів впливу її інформаційно-психологічного складника на процес соціалізації особистості (А. Дубина, В. Гурковський, Н. Марута, М. Маркова, С. Савченко, О. Саєнко та ін.).

Від самого початку війни і перед науковцями, і перед пересічними громадянами постало питання: чому в одному й тому ж соціальному та інформаційному просторі на сході України, штучно створеному Російською Федерацією, жертвою абераційної соціалізації внаслідок гібридної війни стало не все, а лише частина населення Донбасу? І чому інша частина населення не стала об'єктом інформаційного-психологічного впливу ворога і залишилася вірною Батьківщині навіть ціною втрати житла, сімейних зв'язків, роботи? На наш погляд, відповідь криється саме в індивідуально-психологічних особливостях людини, що разом із соціальними чинниками впливають на перебіг процесу соціалізації.

Не вдаючись до довготривалої в історії дискусії щодо співвідношення біологічного й соціального в становленні особистості, можна науково констатувати, що людина володіє певними індивідуальними (психофізіологічними) й психологічними якостями, які при взаємодії з певними соціальними чинниками можуть проявитися як позитивна або негативна соціальна поведінка з погляду конкретного суспільства. Під час активних військових дій та захоплення частини територій сходу України не важко було

помітити, що одні й ті самі соціальні ситуації по-різному сприймалися й переживалися різними людьми, навіть одного віку, однієї референтної групи, сім'ї. Отже, різні особистості можуть виносити з об'єктивно однакових соціальних ситуацій різний соціальний досвід.

Тому, визначаючи індивідуально-психологічні чинники абераційної соціалізації особистості, вслід за відомими вченими (Д. Виготський, І. Козубовська, Н. Крейдун, С. Масименко, Н. Максимова, А. Мудрик, В. Оржеховська, С. Савченко, М. Фіцула та ін.) умовно розподілимо їх на індивідуальні й психологічні та спробуємо охарактеризувати їхній прояв в умовах війни та інформаційної агресії на сході України.

До індивідуальних чинників соціалізації (зокрема абераційної) відносимо психічні та фізіологічні особливості особистості. Психічна індивідуальність особистості – це неповторна своєрідність психіки кожної людини, динамічне поєднання психічних процесів (відчуття, сприймання, уявлення, пам'ять, мислення, уява, увага, воля), станів (емоційні – настрої, афекти, тривога; вольові – рішучість, розгубленість; пізнавальні – зосередженість, замисленість тощо) і властивостей (темперамент, характер, здібності, світогляд, знання, переконання) особистості [6].

Фізіологічні властивості людини (розвиток центрально-нервової, опорно-рухової, сенсорної та ін. систем, характер обміну речовин і енергії тощо) також впливають на процес соціалізації та індивідуальний розвиток особистості на різних стадіях онтогенезу [6].

Психологічні особливості соціалізації пов'язуємо з характеристиками особистості на всіх її структурних рівнях. Наразі в психології представлено низку ґрунтовних структур особистості, що використовуються для дослідження різних категорій людей. Авторами найпоширеніших структур є Ю. Антонян, А. Герцензон, В. Кудрявцев,

А. Пастушеня, К. Платонов, З. Фрейд, А. Яковлева та ін. Ураховуючи специфічність об'єкта нашого подальшого дослідження – діти і молодь, які стали жертвою гібридної війни на Донбасі, нами було обрано структуру особистості, розроблену М. Шевандриним та представлену п'ятьма основними сферами: потребнісно-мотиваційною, когнітивно-пізнавальною, морально-вольовою, міжособистісною, активно-практичною (творчою).

Отже, особистість – це самокерована біосоціальна система найвищої складності; динамічна єдність індивідуальних і психологічних якостей людини, що є основою і вектором її соціалізації протягом життя під впливом соціальних макро-, мезо-, мікрочинників.

Також відомо, що в процесі соціалізації людина стикається з численними об'єктивними й суб'єктивними ризиками (віктимогенними чинниками), що стають перешкодою для досягнення гармонії з оточенням та особистісного вдосконалення й перетворюють людину на жертву несприятливих умов соціалізації [8].

Дослідники вікової періодизації соціалізації, поділяючи її, в основному, на первинну (соціалізація дитини) та вторинну (соціалізація дорослих), найбільше таких ризиків виділяють на етапі соціалізації дитини, де провідними механізмами соціального розвитку є: імпринтинг (фіксування на рецепторному й підсвідомому рівнях особливостей життєво важливих об'єктів), наслідування (слідування певному прикладу, зразку), імітація (усвідомлені спроби дитини копіювати і наслідувати поведінку дорослих і друзів); ідентифікація (засвоєння дітьми поведінки батьків, соціальних цінностей і норм як власних); почуття сорому і провини (негативні механізми соціалізації, що забороняють і придушують деякі моделі поведінки) [8].

Крім того, дитячий вік є найбільш чутливим до процесу віктимізації, адже

потерпає кілька кризових моментів, під час яких психіка дитини дуже рухлива і схильна до будь-яких новоутворень у структурі особистості – позитивних або негативних. Так, Л. Виготський, покладаючи в основу вікової періодизації співвідношення соціальної ситуації розвитку та новоутворень у структурі особистості, виділяє в дитячому віці 5 критичних періодів, що супроводжуються чергуванням стабільних і критичних станів: народження дитини – криза новонародженості; немовлячий вік (від 2 міс. до 1 року) – криза 1 року; раннє дитинство (1 – 3 роки) – криза 3 років; дошкільний вік (3 – 7 років) – криза 7 років; пубертатний вік (14 – 18 років) – криза 17 років [1].

Отже, вектор соціалізації молодої людини (просоціальної, асоціальної, десоціальної або абераційної) залежить від особливостей взаємодії макро-, мезо-, мікрочинників та індивідуально-психологічних характеристик особистості на певному віковому етапі. І віктимогенність соціуму на макро-, мезо-, мікрорівнях об'єктивно зумовлює появу цілих віктимних категорій дітей, підлітків, юнаків тільки тому, що вони мають індивідуально-психологічну схильність до віктимізації.

Так, дослідження й аналіз поведінки дітей і молоді в зоні конфлікту дозволили нам узагальнити їхні індивідуально-психологічні характеристики, що стали чинниками й водночас наслідками абераційної соціалізації:

– на індивідуальному рівні: чергування стабільних і критичних станів різних фізіологічних систем, передусім нервової (роздратованість, неслухняність, капризи, бунт, конфлікт з дорослими, упертість, негативізм, придушені настрої, афекти, тривога, розгубленість та ін.); психічних процесів (легке сприймання спотвореної інформації, помилкові, хибні уявлення й переконання; некритичне мислення тощо), психічних властивостей (загострення

певних рис темпераменту; акцентуації характеру; викривлені світогляд, знання, переконання), механізмів соціального розвитку (слідування негативному прикладу, зразку; копіювання й наслідування поведінки дорослих і друзів; засвоєння поведінки, соціальних цінностей і норм батьків як власних; придушення деяких моделей поведінки та ін.) тощо;

– на психологічному рівні: відхилення на всіх структурних рівнях особистості, спричинені гібридною війною: потребнісно-мотиваційній (відсутність цілей у житті та можливостей прогнозувати майбутнє, мотивів суспільно корисної діяльності, невизначеність життєвих цінностей та перекручення сенсу життя, утрата самоідентичності тощо); когнітивно-пізнавальній (порушення уваги, сприйняття (неуважність до оточення, відсутність чуйності до людей), пам'яті (забудькуватість, безвідповідальність), розумових здібностей (інтелектуальна нерозвиненість, недалекоглядність, поверховість міркувань, нелогічність у вчинках); некритичність мислення, бідність уяви, когнітивний дисонанс, неуспішність у навчанні та ін.); морально-вольовій (хибні, ірраціональні уявлення про норми моралі та права, нераціональна оцінка ситуації, неспроможність самостійного прийняття та виконання рішення, агресивність, жорстокість, психічна нестійкість, афективна збудливість; відчуття незахищеності, побоювання відторгнення (ідентифікації ворогом), злість та пошук „зовнішнього ворога”, стан жертви, низька самооцінка, почуття провини тощо); міжособистісній (утрата сімейних зв'язків, зв'язків з друзями та родичами на ґрунті ідеологічних розбіжностей та переміщення, реакція емансипації (прагнення звільнитися від установлених правил, законів, звичаїв), групування на ґрунті злочинної романтики, реакція імітації (наслідування певної особи або образу героїв, створеного злочинною пропагандою); невміння аргументовано

доводити свою думку, досягати взаєморозуміння, конструктивно вирішувати конфлікти, просити на допомогу, протистояти тиску групи та маніпуляціям тощо); активно-практичній (творчій) (відсутність улюбленої справи та зацікавленості в діяльності, поповнення злочинних терористичних угруповань через зруйновану економіку та відсутність робочих місць, прагнення отримання легкої наживи від незаконної діяльності та ін.) [9; 13].

Отже, з дітьми та молоддю більш-менш усе зрозуміло: вони стали легкою жертвою інформаційно-психологічного впливу внаслідок несформованості психічних і фізіологічних властивостей та нерозвиненості особистості на всіх структурних рівнях, а також специфічних психічних механізмів засвоєння дійсності.

А що сталося з дорослим населенням, психофізіологічні та особистісні якості яких уже сформовані? Чому люди однієї вікової категорії по-різному відреагували на одні й ті самі прояви військової та інформаційно-психологічної агресії: одні не сприйняли окупації, почали всіма доступними способами протидіяти ворогу, а інші – стали на бік ворога й навіть готові були фізично знищувати своїх співгромадян (друзів, колег, членів сім'ї)? Спробуємо розібратися.

Не секрет, що традиційно в кожному суспільстві (державі), навіть за умови сталого розвитку, на макро-, мезорівнях створюються спеціальні умови, соціальні та державні інститути для цілеспрямованого отримання бажаних результатів соціалізації – заклади дошкільної, загальної середньої, вищої освіти, різнопрофільні соціальні інститути, ЗМІ тощо. Вони зазвичай формують масову та індивідуальну свідомість відповідно до ідеології держави за допомогою різних прогресивних засобів – освіти, виховання, соціальна й психологічна підтримка тощо. Проте в кожній державі завжди також цілеспрямовано розробляються регресивні засоби впливу на масову

та індивідуальну свідомість – засоби інформаційно-психологічного впливу – з метою „модифікації” поведінки людей у потрібному напрямі. Серед них – маніпуляція, масове навіювання, гіпноз, дезінформація, обман, замовчування, перекручування фактів, поширення чуток і міфів, „промивання” мізків, „обдурення”, що здійснюються з метою забезпечення лояльності, формування типової особистості, зручної для управління правлячою меншістю.

Але соціалізація – не пасивний процес пристосування особистості до соціального середовища, а активний процес взаємодії особистості і середовища, у результаті якої відбувається не лише засвоєння та відтворення соціальних норм, досвіду, цінностей, ролей, зв’язків, зразків поведінки тощо (Г. Андреева), а й перетворення соціальної дійсності і самого себе, внаслідок чого відбувається прогрес суспільства та успішна соціалізація й самореалізація особистості (С. Савченко).

За думкою вчених, у процесі успішної соціалізації та самореалізації людини важливу роль відіграють установки, під якими у психології розуміють цілісний стан особистості, вироблена на основі досвіду готовність стійко реагувати на передбачувані об’єкти чи ситуації; вибіркова активність, спрямована на задоволення потреби. Установка особистості свідчить про її готовність діяти певним способом, що зумовлює швидкість її реагування на ситуацію та деякі ілюзії сприймання.

Тому кожна особистість залежно від рівня сформованості соціальних установок має свій шлях у соціалізації. Зовнішні обставини або зовнішні чинники соціалізації впливають на цей процес тією мірою, наскільки їм дозволяє впливати внутрішній чинник – сама індивідуальність людини та ступінь її розвитку.

На наш погляд, віктимізація значної частини населення й окремої особистості в

умовах гібридної війни залежала не тільки від різних соціальних та індивідуально-психологічних чинників, описаних нами вище, а й від ступеня психологічного розвитку особистості на всіх рівнях, зокрема сформованості установок, психологічної стійкості, гнучкості, розвитку рефлексії та саморегуляції, сформованості системи цінностей, а також ступеня розвиненості екстернальності (схильності людини зумовлювати те, що відбувається з нею, виключно дією зовнішніх обставин) та інтернальності (схильності й готовності приймати відповідальність за своє життя, поведінку та вчинки на самого себе).

Психологічна наука гласить: людина з низьким ступенем психологічної стійкості, зі слаборозвиненою рефлексією та розвиненою екстернальністю може стати жертвою індукування – прямого навіювання, при якому вона перетворюється на істоту, якою можна управляти й маніпулювати аж до здійснення злочинів в ім’я якогось „вождя” або штучно створеної ідеї [8].

Цими індивідуально-психологічними характеристиками частини населення Донбасу й скористувався ворог, розгорнувши гібридну, зокрема інформаційно-психологічну, війну на сході України ще задовго до військового вторгнення.

За думкою відомих дослідників гібридної війни Ю. Бабенка, В. Гурковського, А. Дубини, В. Курила, Д. Прокоф’єва, С. Савченка, О. Саєнка та ін., інформаційно-психологічна війна (ІПВ) – це цілеспрямоване широкомасштабне оперування здоровим глуздом суб’єктів, вплив на свідомість інформаційно-психологічними засобами, який викликає трансформацію психіки, зміну системи цінностей, установок, поглядів, думок, відносин, мотивів, стереотипів особистості з метою вплинути на її діяльність і поведінку [2; 3; 5; 7; 12].

Н. Марута, М. Маркова обґрунтовують тезу про те, що, знаючи головні характеристики відповідної спільноти (починаючи

від віково-демографічних і закінчуючи соціоекономічними), визначивши панівні психотипи, розуміючи менталітет, на базі певних технологій можна активно впливати на цільову групу, модифікувати суспільну свідомість і формувати громадську думку та відповідно до цілей провокувати, спонукати, збурювати до певних дій або дезорієнтувати і дезінтегрувати як окремі соціальні групи, так і цілі народи.

Учені доводять, що основою ПІВ є маніпулятивний вплив на масову й індивідуальну свідомість. Причому вплив відбувається передусім на емоційну сферу свідомості, де спрацьовують тільки сприйняття і запам'ятовування, а мислення майже не здійснюється. Тому об'єкт впливу або приймає готові установки, або не приймає, приймає цілком або частково. Осмислення отриманої інформації відбувається пізніше, при більш високій пізнавальній активності об'єкта. А в силу цілеспрямованого й безперервного інформаційного потоку та інформаційного перевантаження взагалі утрудняється можливість простої людини розібратися в істинному стані справ. Саме на це була розрахована масована антиукраїнська істерія російських засобів масової інформації [7].

У людини ж з високим рівнем розвитку особистості, зокрема установок, включаються механізми психологічного захисту від негативного впливу інформації, що забезпечують інформаційно-психологічну безпеку особистості. Серед таких механізмів М. Маркова, називає „блокування”, „відхід”, „управління”, „вигнання” або „ігнорування”.

Так, при „блокуванні” спрацьовують психологічні бар'єри та автоматична огорожа психіки від зовнішнього негативного інформаційного впливу. Діями психіки, що виконуються при „блокуванні”, є: критичне сприйняття інформації, емоційне відчуження інформації, „психологічні бар'єри” (приниження джерела інформації, внутрішнє осміяння, розвінчання авторитету,

несерйозне сприйняття інформації, недовіра, настороженість, неухважність, відволікання і перемикання уваги на інші об'єкти, не пов'язані з вмістом інформаційного впливу тощо). При спрацьовуванні механізму „відходу” відбувається збільшення дистанції, переривання контакту, вихід за межі досяжності інформаційного впливу. „Управління” виражається в контролі над процесом інформаційного впливу (відключення певних каналів ЗМІ (дратівного каналу телебачення, вихід з Інтернету тощо), відмова від перегляду (прослуховування) конкретних телерадіопрограм), читання певних газет, статей, рубрик тощо; вихід, під різними приводами, з масових видовищних заходів: концертного залу, мітингів, зборів та ін. [7].

Отже, гібридна війна на сході України породила новий різновид соціалізації людини – абераційну соціалізацію, що трактується як негативна, хибна, спотворена, викривлена соціалізація особистості під впливом негативних зовнішніх макро-, мезо-, мікрочинників та на підставі внутрішніх індивідуально-психологічних характеристик.

До індивідуально-психологічних чинників абераційної соціалізації належить рівень сформованості психічних і фізіологічних властивостей індивіда та рівень розвитку психологічних якостей особистості, зокрема цінностей, установок, критичного мислення, рефлексії, екстернальності.

Людина з низьким ступенем психологічної стійкості, зі слаборозвиненою рефлексією та розвиненою екстернальністю може стати жертвою індукування – прямого навіювання, при якому вона перетворюється на об'єкт інформаційно-психологічного впливу.

Індивідуально-психологічні характеристики частини населення Донбасу з низьким рівнем розвитку індивідуально-психологічних якостей було використано ворогом для розгортання гібридної, зокрема

інформаційно-психологічної, війни на сході України, під якою розуміється цілеспрямований вплив на свідомість інформаційно-психологічними засобами, який викликає трансформацію психіки, зміну системи цінностей, установок, поглядів, думок, відносин, мотивів, стереотипів особистості з метою вплинути на її діяльність і поведінку [10; 11].

У людини з високим рівнем розвитку особистості, зокрема установок, включаються механізми психологічного захисту від негативного впливу інформації, що забезпечують інформаційно-психологічну безпеку особистості та подальшу успішну соціалізацію. До таких механізмів належать „блокування”, „відхід”, „управління”, „вигнання”, „ігнорування”. Тому психічна й психологічна стійкість, інформаційно-психологічна безпека особистості повинні стати не тільки предметом досліджень у різних галузях знань, а й стратегічним напрямом у боротьбі України проти агресора.

Подальше наше дослідження буде присвячено розкриттю механізмів інформаційно-психологічного впливу на особистість з метою маніпулювання та управління частиною населення сходу України з боку РФ.

Література

1. **Выготский Л. С.** Проблемы возрастной периодизации детского возраста / Л. С. Выготский // *Вопр. психологии.* – 1972. – № 2. – С. 114–123.

2. **Гурковський В.** Механізми використання дезінформації в умовах російської гібридної агресії [Електронний ресурс] / В. Гурковський // *Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації* : укр. наук. журн. – 2016. – № 4. – Режим доступу : <http://social-science.com.ua/article/1393/>

3. **Дубина А. М.** Інформаційно-психологічні війни і їх вплив на масову

свідомість / А. М. Дубина. – К. : НТУУ „КПІ”, 2011. – 57 с.

4. **Караман О. Л.** Чинники абераційної соціалізації особистості в умовах гібридної війни на сході України / О. Л. Караман // *Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка* : Педагогічні науки. – 2017. – № 7(312). – Ч. I. – С. 52–67.

5. **Курило В. С.** Інформаційна агресія в контексті гібридної війни на сході України / В. С. Курило, С. В. Савченко // *Освіта та пед. наука.* – 2017. – № 2(167). – С. 5–13.

6. **Максименко О. Д.** Загальна психологія : навч. посіб. / О. Д. Максименко, В. О. Соловієнко. – К. : МАУП, 2000. – 256 с.

7. **Марута Н. О.** Інформаційно-психологічна війна як новий виклик сучасності: стан проблеми та напрямки її подолання / Н. Марута, М. Маркова // *Укр. вісн. психоневрології.* – 2015. – Т. 23. – Вип. 3(84). – С. 21–28.

8. **Мудрик А. В.** Соціальна педагогіка : учеб. для студентів пед. вузів / А. В. Мудрик ; под ред. В. А. Сластенина. – М. : Издат. центр „Академия”, 2000. – 200 с.

9. **Психосоціальна** допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі сходу України : посіб. для практиків соціальної сфери / Л. А. Мельник та ін. ; за ред. Л. С. Волинець. – К. : ТОВ „Видавничий дім «Калита»”, 2015. – 72 с.

10. **Савченко С. В.** Розвиток теорії соціалізації особистості в умовах гібридної війни / С. В. Савченко, О. Л. Караман // *Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка* : Педагогічні науки. – 2017. – № 1(306). – С. 57–65.

11. **Савченко С. В.** Молодь як жертва несприятливих чинників соціалізації в умовах гібридної війни на сході України / С. В. Савченко, В. С. Курило // *Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка* : Педагогічні науки. – 2018. – № 1(315). – Ч. I. – С. 47–54.

12. **Саєнко О. Г.** Механізм інформаційно-психологічного впливу в умовах гібридної війни [Електронний ресурс] /

О. Г. Саєнко // Вісн. Нац. акад. Держ. прикордонної служби України. Серія : Психологія. – 2015. – Вип. 1. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadrn_2015_1_11.

13. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навч.-метод. посіб. / за ред. К. Б. Левченко, В. Г. Панок, І. М. Трубавіної. – К. : Агентство „Україна”. – 2015. – 176 с.

References

1. Vygotsky, L. S. (1972). Problemy vozrastnoi periodizatsii detskogo vozrasta [The Problem of Age Periodization of Child Development]. *Voprosy psikhologii*, 2, 114 – 123 [in Russian].

2. Ghurkovsjkyj, V. (2016). Mekhanizmy vykorystannja dezinformaciji v umovakh rosijskoho ghibrydnoho aghresiji [The mechanisms for the use of disinformation in the Russian hybrid aggression]. *Osvita rehionu. Politologhija. Psykhologhija. Komunikaciji*, 4. Retrieved from <http://social-science.com.ua/article/1393> [in Ukrainian].

3. Dubyna, A. M. (2011). Informacijno-psykhologhichni vijny i jikh vplyv na masovu svidomistj [Information-psychological war and their impact on public consciousness]. Kyiv: NTUU „KPI” [in Ukrainian].

4. Karaman, O. L. (2017). Chynnyky aberacijnoji socializaciji osobystosti v umovakh ghibrydnoji vijny na skhodi Ukrajinny [Factors of Aberrational Socialization of the Individual in a Hybrid Warfare in East Ukraine]. *Visn. Lughan. nac. un-tu imeni Tarasa Shevchenka (pedagoghichni nauky)*, 7 (312), Ch. I, 52 – 67 [in Ukrainian].

5. Kurylo, V. S., Savchenko, S. V. (2017). Informacijna aghresija v konteksti ghibrydnoji vijny na skhodi Ukrajinny [Informational Aggression in the Context of Hybrid Warfare in Eastern Ukraine]. *Osvita ta pedagoghichna nauka*, 2 (167), 5 – 13 [in Ukrainian].

6. Maksymenko, O. D., Solovijenko, V. O. (2000). Zagaljna psykhologhija : navch. posib. [General psychology]. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].

7. Maruta, N. O., Markova, M. V. (2015). Informacijno-psykhologhichna vijna jak novyj vyklyk suchasnosti: stan problemy ta naprjamky jiji podolannja [The information in psychological war as a new challenge of our time: state of the problem and directions of its overcoming]. *Ukrajinsjkyj visnyk psykhonevrologhiji*, T. 23, vyp. 3 (84), 21 – 28 [in Ukrainian].

8. Mudrik, A. V. (2000). Sotsialnaia pedagogika : ucheb. dlja stud. ped. Vuzov [Social pedagogics]. Moscow : Izdatelskii tsentr „Akademiia” [in Russian].

9. Volynecj, L. S. (Ed.) (2015). Psykhosocialjna dopomogha vnutrishnjo peremishhenym ditjam, jikhnim batjkam ta sim'jam z ditjmy zi ckhodu Ukrajinny: posib. dlja praktykiv socialjnoji sfery. Kyiv : TOV «Vydavnychyj dim «Kalyta» [in Ukrainian].

10. Savchenko, S. V., Karaman, O. L. (2017). Rozvytok teoriji socializaciji osobystosti v umovakh ghibrydnoji vijny [The Development of the Theory of Socialization of Personality in Conditions of Hybrid Warfare]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka (Pedagoghichni nauky)*, 1 (306), 57–65 [in Ukrainian].

11. Savchenko, S. V., Kurylo, V. S. (2018). Molodj jak zhertva nespryatlyvykh chynnykiv socializaciji v umovakh ghibrydnoji vijny na skhodi Ukrajinny [Young People as Victims of Unfavorable Factors of Socialization in a Hybrid Warfare in the East of Ukraine]. *Visnyk Lughan. nac. un-tu imeni Tarasa Shevchenka (pedagoghichni nauky)*, 1 (315), Ch. I, 47 – 54 [in Ukrainian].

12. Sajenko, O. Gh. (2015). Mekhanizm informacijno-psykhologhichnogho vplyvu v umovakh ghibrydnoji vijny [Mechanism of informational and psychological influence in hybrid warfare]. *Visnyk Nacionaljnoji*

akademiji Derzhavnoji prykordonnoji sluzhby Ukrainy. Serija : Psykholohija, 1. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpn_2015_1_11 [in Ukrainian].

13. Levchenko, K. B., Panok, V. Gh., Trubavina I. M. (Ed.) (2015). Socialjno-pedagoghichna ta psykholohichna dopomogha sim'jam z ditjmy v period vijsjkovogho konfliktu : navch.-metod. posib [Social pedagogical and psychological support for families with children in the period of military conflict]. Kyiv : Aghentstvo „Ukrajina” [in Ukrainian].

* * *

Караман О. Л., Юрків Я. І. Індивідуально-психологічні чинники абераційної соціалізації особистості в умовах гібридної війни на сході України

У статті встановлено, що гібридна війна на сході України породила новий різновид соціалізації людини – абераційну соціалізацію, що трактується як негативна, хибна, спотворена, викривлена соціалізація особистості під впливом негативних зовнішніх соціальних чинників та на підставі внутрішніх індивідуально-психологічних характеристик.

Визначено й охарактеризовано індивідуально-психологічні чинники абераційної соціалізації: рівень сформованості психічних і фізіологічних властивостей індивіда та рівень розвитку психологічних якостей особистості. Доведено, що люди з низьким ступенем розвитку психологічних якостей (психологічної стійкості, рефлексії, критичного мислення) та високим ступенем екстернальності стали жертвою інформаційно-психологічного впливу в умовах гібридної війни, у результаті якого відбулася трансформація психіки, цінностей, установок, поглядів, думок, мотивів та поведінки. Показано, як у людини з високим

рівнем розвитку особистості включаються механізми психологічного захисту від негативного впливу інформації, що забезпечують інформаційно-психологічну безпеку особистості та подальшу успішну соціалізацію. До таких механізмів належать „блокування”, „відхід”, „управління”, „вигнання”, „ігнорування”.

Ключові слова: абераційна соціалізація, гібридна війна, соціальні та індивідуально-психологічні чинники, інформаційно-психологічний вплив.

Караман Е. Л., Юрков Я. И. Индивидуально-психологические факторы аберационной социализации личности в условиях гибридной войны на востоке Украины

В статье установлено, что гибридная война на востоке Украины породила новый вид социализации человека – аберационную социализацию, которая трактуется как негативная, ошибочная, искаженная социализация личности под влиянием негативных внешних социальных факторов и на основании внутренних индивидуально-психологических характеристик.

Определены и охарактеризованы индивидуально-психологические факторы аберационной социализации: уровень сформированности психических и физиологических свойств индивида и уровень развития психологических качеств личности. Доказано, что люди с низкой степенью развития психологических качеств (психологической устойчивости, рефлексии, критического мышления) и высокой степенью экстернальности стали жертвой информационно-психологического воздействия в условиях гибридной войны, в результате которого произошла трансфор-

мація психики, цінностей, установок, поглядів, мнень, мотивів і поведіння. Показано, як у людини з високим рівнем розвитку особистості включаються механізми психологічної захисти від негативного впливу інформації, забезпечуючі інформаційно-психологічну безпеку особистості і подальшу успішну соціалізацію. К таким механізмам належать „блокування”, „уход”, „управління”, „вигнання”, „ігнорування”.

Ключові слова: абераційна соціалізація, гібридна війна, соціальні і індивідуально-психологічні фактори, інформаційно-психологічний вплив.

Karaman O. L., Yurkiv Ya. I. Individual and Psychological Factors of Aberrant Socialization of a Person in the Conditions of a Hybrid Warfare in Eastern Ukraine

The article states that the hybrid warfare in Eastern Ukraine gave birth to a new type of human socialization, known as aberrant socialization, which is interpreted as negative, false, and distorted socialization of a person under the influence of negative external social factors and on the basis of internal individual and psychological characteristics.

The individual and psychological factors of aberrant socialization are defined and characterized: the level of formation of the psychological and physiological properties of a person and the level of development of his psychological qualities. It has been proved that people with a low degree of development of psychological qualities (psychological stability, reflection, critical thinking) and a high degree of externality became victims of informational and psychological influence in the hybrid warfare, which resulted in the transformation of the

psyche, values, attitudes, views, thoughts, motives and behavior. It is shown how people with a high level of personality development trigger mechanisms of psychological protection from the negative influence of information. These mechanisms provide informational and psychological safety of the person and the subsequent successful socialization. Such mechanisms include „blocking”, „retreat”, „management”, „expulsion”, „ignoring”.

Key words: aberrant socialization, hybrid warfare, social and individual and psychological factors, informational and psychological influence.

Стаття надійшла до редакції 14.05.2018 р.

Прийнято до друку 21.05.2018 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Савченко С.В.